

नित्याह्निकतिलकम्

A Critical Edition in Progress

Version of April 6, 2020

Csaba Kiss

Contents

स्तुतिः	4
आश्रमाः	5
स्नानम्	7
यज्ञोपवीतलक्षणम्	7
पञ्च प्रणवाः	8

मुक्तकेन विरचितं नित्याह्निकतिलकम् [स्तुतिः]

ओं नमः परशम्भवे ।
 शशधरसदृशसरोजे अलके देवाक्षयानके चरणौ ।
 सितरजभास्वरविमलौ शम्भोर्नित्यं [ ] पान्तु जनान् ॥ १।१॥
 यस्य प्रसारमतुलमाब्रह्मस्तम्बभुवनपरान्तगम् ।
 स श्रीनाथकुलेशः श्रीकुब्जिकाधिदैवो जयति ॥ १।२॥
 कुकारः पार्थिवो बीजो अब्जिकोपरिसंस्थितः ।
 का काली शिवगा वक्रा सा श्रीकुब्जिका जयति ॥ १।३॥
 सृष्टा यया परा विद्ध हंसवर्त्तिद्वीपकुजा ।
 सा जनेशी कलौ काली संस्थिता पश्चिमे गृहे ॥ १।४॥
 वेदात्तु परमं शैवं शैवाद्दक्षिणमुत्तमम् ।
 दक्षिणात्पश्चिमं श्रेष्ठमतः परतरं न हि ॥ १।५॥
 विज्ञाय श्रीकुब्जिकायाः श्रीकुजेश्वरसहितायाः ।
 नृणां स्वर्गाप्तिहेत्वर्थं नित्याह्निकमिहोच्यते ॥ १।६॥
 ज्ञानार्णवमगाधो ऽयं श्रीशम्भुशासनो महान् ।
 तत्र पारं परं गच्छन् वीची श्रीकण्ठसंज्ञकः ॥ १।७॥
 तच्चरणैर्यथा दृष्टं श्रीमत्पश्चिमशासने ।
 पारम्पर्यक्रमायातं सुगोप्यमनुलिख्यते ॥ १।८॥
 स्वगोत्राणां हितार्थाय श्रीमच्छ्रीकण्ठसूनुना ।
 मुक्तकेन कियद्गुदं सोपदेशं जयेन तु ॥ १।९॥

Codices: A: NGMPP Access 1-1320, Reel: B 26/10 (its label also says: A 1306/34); B: NGMPP Access 3-384, Reel A 41/11; C: NGMPP Access 1-1361, Reel B 26/11; D: NGMPP Access 5-854, Reel A 1297/11; E: NGMPP Access 9-58, Reel C 4/24; F: NGMPP Access 5-4995, Reel A 162/7. 1.1 Āryā metre with one missing syllable? • ≈ Ugracaṇḍāpūjāpaddhati lines 428-29: शशधरशृङ्गं स लोके देवाक्षयानके चरणौ । सितरजम्भास्वरविमलौ शम्भो नित्यं पातु जनार्णि ॥ 1.2 Āryā metre CHECK.

1.1a °सरोजे] ABCEF; °सरोजे D • अलके] BDEF; अलके A, अलके C 1.1b पान्तु जनान्] ABCEFP^c; पान्तु जना× D, पात जनान् F^{ac} 1.2a यस्य प्रसारमतुलमा°] ABCEF; ××××××××मा D • °स्तम्ब°] F; °स्तम्भ° ADE, °स्तम्भम् B, omitted in C 1.2d °दैवो] ABCDF; °देवो E 1.3ab पार्थिवो बीजो अब्जिकोपरिसंस्थितः] ABCEF; पा××××××××××तः D 1.3c शिवगा वक्रा] ABDEF; शिवक्रा C 1.4b हंस°] ABDEF; हंस° C • °वर्त्तिद्वीपकुजा] ABCEF; °व××××× D 1.4c सा जनेशी कलौ काली] ABCEF; ××××××ली D 1.5a वेदात्तु परमं] F; वेदात्परमं ABCD, वेदान्तं परमं E • शैवं] ABF; omitted in C, शैवं D, शैवं E 1.5b शैवाद्°] ABCDEP^cF; शैवा द° E 1.5cd श्रेष्ठमतः परतरं न हि] ABCEF; श्रेष्ठ ×××××××× D 1.6a विज्ञाय श्रीकुब्जिकायाः] ABCEF; ×××××[ब्जिकायाः D 1.6b °सहितायाः] ABCDF; °सहिताः E 1.6c स्वर्गा°] em.; वर्गा° ABCDEF • °अर्थ°] ADEF; °अर्थन् B, * C 1.6d नित्याह्निकमिहो°] ADEF; नित्याह्निकमिवो° B, [नित्याह्निक(**** C 1.7a ज्ञानार्णवमगाधो ऽयं] ABEF; ****गाधो यं C, ×××××××× D 1.7b श्रीशम्भुशासनो] ABCEF; ××××शासनो D 1.7c पारं परं गच्छन्] ABDEF; पारपरग* C 1.7d वीची श्रीकण्ठसंज्ञकः] ADF; वीची **कण्ठसंज्ञकः B, **श्रीक**** C, वीरी श्रीकण्ठसंज्ञकः E 1.8ab तच्चरणैर्यथा दृष्टं श्रीमत्पश्चिमशासने] ABEF; *****(शासनो C, तच्चरणैर्यथा दृष्टं ×××××××× D 1.8c पारम्पर्य°] ABCEF; ××पर्य° D 1.8d अनु°] ABCF; अत्र DE (unmetr.) 1.9b °सूनुना] ABCEF; सू×× D 1.9cd मुक्तकेन कियद्गुदं सो°] A; *क्तकेन कियद्गुदं सो° B, मुक्तकेन कियद्गुदं सो° C, ×××××यद्गुदं सो° D, मुक्तकेन हि यद्गुदस्स्य E, मुक्तकेन वियद्गुदं F • °देशं] ABCDE; °देश° F

आधारादिसुसूक्ष्मान्तं परान्तं परनिर्णयम् ।
कथितं येन सुस्पष्टं तं श्रीकण्ठगुरुं नमे ॥ १।१०॥

[आश्रमाः]

श्रीभैरव उवाच ।
अथातः सम्प्रवक्ष्यामि आश्रमाणां स्थितिं प्रिये ।
येनासौ वर्तितो योगी मेलकं त्रिविधं लभेत् ॥ २।१॥
गृहस्थः सालयी चैव चारवी च वनाश्रयी ।
नैष्ठिकश्चैव योगी च षट्प्रकाराश्रमस्थितिः ॥ २।२॥

[गृहस्थः]

साधिकारः सपत्नीकः शास्त्रज्ञस्तत्त्ववेदकः ।
क्षमी च गुप्तलिङ्गी च गृहस्थः समयस्थितः ॥ २।३॥

[सालयी]

कृषिवाणिज्यकर्ता च सेवको ऽपतिरेव वा ।
येन केनैव पुण्येन आचार्यस्तेन पूज्यते ॥ २।४॥
आचार्येण क्रिया कार्या सम्यक्सिद्धा कुलान्वये ।
निरंशस्य महादेवि कुलद्रव्यैस्तु सम्मता ॥ २।५॥
आगतं न त्यजेद्यस्तु गत्वा नैव परिग्रहेत् ।
न केवलं मनुष्याणां स गुरुर्देवदुर्लभः ॥ २।६॥
एकान्तस्थः सपत्नीकः सुगुप्तश्च प्रकाशनः ।
सत्यत्कानुग्रहः शान्तः सालयी खेचरं व्रजेत् ॥ २।७॥

[चारवी]

निष्कलत्रः सदैकाकी निःसङ्गः समयस्थितः ।
पीठादिग्रामपर्यन्तं पर्यटोच्चरुकाशया ॥ २।८॥
विप्रादिश्वपचान्तेषु सर्वभक्षः कृतान्तवत् ।
चारव्यो व्यापका देव्यः सर्ववर्णेषु संस्थितः ॥ २।९॥

[वनचारी]

2.6 ≈ KMT 3.47: आगतं न त्यजेद्यस्तु यो गत्वा न परिग्रहेत् । स गुरुर्न मनुष्यानां देवानामपि दुर्लभः ॥ But see Sanderson 2002:12 2.9d = BraYā 71.97b

1.10a °सुसूक्ष्मान्तं] ACDEF; °सुशूम्नान्तं B 1.10b परान्तं पर°] ABDF; omitted in C, परात्परत° E 1.10c कथितं] ABCEF; कथिता D 1.10d °कण्ठगुरुं नमे] ABF; °कण्ठं गुरुं नमे C, श्री×××××× D, °कण्ठगुरोत्तमम् E 2.1 °भैरव उवाच] ACDEF, °भैरवोवाच B 2.1b स्थितिं] ACDEF; स्थिति B 2.1c वर्तितो] ACDEF; वर्तितो B 2.1d त्रिविधं लभेत्] ABCEF; त्रि×××× D 2.2a गृहस्थः] ABCEF; ××× D 2.2b च] ABCDF; र E 2.2cd च षट्प्रकारा°] ABDEF; ××प्रकारा° C 2.3a साधिकारः सपत्नीकः] AB^{pc}CEF; साधिकारः साधिकारः सपत्नीकः B^{ac}, साधि×××××× D 2.3b शास्त्रज्ञस्तत्त्व°] ABFE; शास्त्रज्ञस्तत्त्व° C, ××××× D 2.3c °लिङ्गी] ADEF; °लिङ्गी BC 2.3d °स्थितः] AB^{pc}CDEF; °स्थितिः B^{ac} 2.4a °वाणिज्य°] ACDEF; °वानिज्य° B • °कर्ता च] ABCEF; ××× D 2.4b सेवको पतिरेव वा] ABCEF; ××××××× D 2.4c येन केनैव] ABCEF; ×× केनैव D 2.5b सम्यक् सि°] ACEF; सम्यक् सि° B, सम्यत्सि° D 2.5ab निरंशस्य महादेवि कुलद्रव्यैस्तु सम्मता] ABCEF; निरं×××××××××××× D 2.6a त्यजेद्यस्तु] ABCDF; त्यजेद्यस्तु E 2.6c केवलं] ABCEF; केवल° D 2.7b एकान्तस्थः सपत्नीकः सुगुप्तश्च प्रकाशनः] ABCF; एकान्तस्थः सपत्नीकः सुगुप्तश्च प्रकाशतः E, ×××××××××× च प्रकाशतः D 2.8a सदैकाकी] ABDF; सदैकाकी CE, ×××× 2.8b निःसङ्गः समयस्थितः] ABFE; निःसङ्गाः समयस्थितः C, ××××मयस्थितः D 2.8c °न्तं] ABCF; °न्त DE 2.8d पर्यटोच्च°] ACDEF; पर्यटोच्च° B 2.9a °न्तेषु] ABCEF; °तेषु D 2.9b सर्व°] ABCDF; सर्वः E • कृतान्तवत्] ABCEF; कृत×× D 2.9c चारव्यो व्यापका] ABCEF^{pc}; चारव्यो व्याका F^{ac}, ××××पका D 2.9d °स्थितः] ABCDF; °स्थिताः E

2.10c °षिक्त°] ABCDF; °विक्र° E 2.10b °सिद्धि°] ABCEf; °सिद्धि D 2.10cd गुरुवक्रत्रते निष्ठः संस्थितो गिरिगह्वरे] E; गुरुवक्रत्रतनिष्ठः संस्थितो गिरिगह्वरे ABCF (unmetr.), ××××××××××××××××रे D 2.11a क्षेत्रा°] ACDEF; क्षेत्र° B 2.11b °शन°] ABCDF; °सने E 2.11c °न्द्रियः] ACDEF; °न्द्रिय B • सदो°] ABCDF; सदौ° E 2.12a यः] ABCEf; × D 2.12b सिद्धयो बहुधाश्च यः] ABCF; ××××××××याः] D, सिद्धं यो बहुधाश्च यः E 2.12d परश्चा°] ACDEF; प* B • नैष्ठिकः] ABCEf; नैष्ठि× D 2.13a नानारूपधरो नित्यं] ABCEf; ×××××××× D 2.13b जरत्कन्था°] CE; जरत्कण्ठा° ABF, ×× त्कन्था° D 2.13c निर्वन्दो] ADF; निर्वन्दो B, निर्वन्दो C, निर्वन्दो E 2.14a पर्यट्द्वैक्ष्यं] ABDEF; पयट्द्वैक्ष्य C, पर्यट्×× 2.14b सदेव चरुकाशया] ABEF; सदेव चरुकाशया C, ×××××××× D 2.14cd निर्जने परमानन्दसं°] em.; निर्जने परमानन्दः सं° ABCEf, ××××××××रमानन्दः सं° D 2.14a °न्वयी] ACDE; °न्वया] B, °न्वया F 2.14b °सिद्धि°] ABCDE; °सिद्ध F 2.15a असिद्धे योगविज्ञाने] ABEF; असिद्धे योगविज्ञान C, ×××××××× D 2.15b क्रीडां कुर्वन्ति ये नराः] ABEF; क्रीडा कुर्वन्ति ये नराः C, ×××××××× D 2.15c °वस्ते त्र] ABCD; °वस्तत्र EF 2.16ab °भूताश्चर्या] ADF; °भूता चर्या B, °भूताश्चर्या C, °भूटाश्चर्या E 2.16b लोलुपाः] ABCF; लोलुपा× D, लोलपाः E 2.16cd भक्ष्यन्ते कुलदेवीभिः पृतनाभिरुपद्रुताः] ABCEf; ××××××××××भिरुपद्रुताः D 2.17a °सम्प°] ACDEF; °सप° B 2.17b °गः] ABCDF; °गाः E 2.17d नित्यं नैमित्तिकं भजेत्] ABCE; नि××××××× D, नित्यनैमित्तिकं भजेत् F 2.18a मन्यो विद्या परा] ABCEf; ××××याधरा D 2.18b °देवता] ABCDE; °देवता F 2.18c °विधाः] ABCD; °विधा E, °विधा F 2.18cd शक्तिर्लि°] ABDEF; शक्ति लि° C • °स्थिताः] ABCDF; °स्थिता E 2.19a तस्मान्न दूषयेद्भिर्द्धं] ABCEf; ×××××××× D 2.19b रौप्य°] ABD; रौप्य C, रौप्य E, लौप्य F • °वाणकम्] ABCDE; °वाणकम् F 2.19c षडश्र°] ACDEF; षडस° B • °पीठिका°] ABCDF; °पिठिका E 2.19f °क्रमः] ABCEf; क्र× D

[स्नानम्]

प्रातरुत्थाय ।

ऊकारं वायुबीजं तदुपरि वरुणं वज्रपाणिं तदूर्ध्वं
कालं वर्णान्तयुक्तं तदुपरि परमं वह्निबीजं सहस्रम् ।
इन्दुबिन्दुलयान्तं सितकमलपरं क्षीरधारा स्रवन्तं
दृष्ट्वा कूटं तु नित्यं दहति कुलमलं मेरुतुल्यं हि पापम् ॥ ३।१॥

इति कूटं स्वान्ते ऽर्कराशिसदृशं पापनाशाय ध्यायेत् ।

जलस्नानं प्रकुर्वीत पञ्चाङ्गमथवा पुनः ।

जलस्नानमाश्रयनमामूर्ध्वपर्यन्तं भजेत् ॥ ३।२॥

क्षोणीजलतेजवाय्वीश पराबीजानि बिन्दुयुक्तानि । जले सप्तधा विन्यस्य शम्भुमन्त्रमुच्चरन्
त्रिधा स्नायात् ॥ अथवा पञ्चाङ्गं पादौ हस्तौ मुखं प्रक्षाल्य । अस्त्ररहितमन्त्रसंहितया
सितरजःकुम्भमुद्रादियोगेन वौषडन्तेन मन्त्रस्नानम् ॥ जलाशयादुत्थाय । आसनाणुना
कटिसूत्रम् । मायाबीजेन कौपीनम् । नवात्मना यज्ञोपवीतम् । रदनाक्षरया मुद्रिकाम् ।
मदनेन योगपट्टम् । आकाशेनोत्तरीयम् । वायुबीजेन प्रावरणम् । गृहस्थस्य शुक्रपटम् ।
आसनेनासनम् । यतिगृहस्थयोर्मृगव्याघ्राजिनम् । नवात्मना वेणुदण्डमिति ॥

[यज्ञोपवीतलक्षणम्]

यज्ञोपवीतलक्षणं वक्ष्ये ।

स्थूलं चैवातिसूक्ष्मं च त्यक्त्वा सूत्रमनुत्तमम् ।

कर्तितं कुलजाभिश्च त्रिगुणं त्रिगुणीकृतम् ॥ ४।१॥

वर्तयित्वा प्रयत्नेन कारयेत्तिसरं पुनः ।

एष स्थानद्वयं कृत्वा सावित्र्या ग्रन्थयेत्ततः ॥ ४।२॥

धौतं शुक्रं शुभं सूत्रमलक्ष्मीमलनाशनम् ।

यस्य विधृतमात्रेण पुमान् ब्रह्मसमो भवेत् ॥ ४।३॥

1 प्रातरुत्थाय] ABCE; ×××× D 12 इति कूटं] ACEF; इति कूटा* B, ×××× D 12 स्वान्ते]
ABEF; स्वास्त C, ×× D 12 ऽर्कराशि°] ABCE; ××× D 13 क्षोणीजलतेजवाय्वीश पराबीजानि] ABD;
जलपवनतेजःक्षोणीश बीजानि CE, जलपवनतेजःक्षोणीजलतेजवाय्वीश पराबीजानि F 14 मन्त्रमुच्चरन् त्रिधा
स्नायात्] ABCE; मन्त्रमु××××× D 14 अथवा पञ्चाङ्गं पादौ हस्तौ] ABC; ×××××××दौ हस्तौ
D, अथवा पञ्चाङ्गं हस्तौ पादौ E, अथवा पञ्चाङ्गं हस्तौ पादौ F 15 वौषडन्तेन] ABCE; वौ××××
D 15 मन्त्रस्नानम्] ABCE; ×××× D 15 जलाशयादुत्थाय] ABCF; ×××दुत्थाय D, जलाशयादुत्थाय
E 16 °सूत्रम्] AE; °सूत्र C, °सूत्रं ह्यसौ D 16 कौपीनम्] ABCF; कोपीनम् DE 16 यज्ञोपवीतम्]
ABCE; यज्ञो××× D 16 रदनाक्षरया मुद्रिकाम्] ABCE; ×××××××द्रिकां D 17 मदनेन] ABCE^{PCF};
मदनेन ऐ° D, मदने E^{ac} 17 आकाशेनोत्तरीयम्] ABCF; आकाशे ह्यं नोत्तरीयं D, आकाशिनोत्तरीयं E
17 प्रावरणम्] ABEF; प्रावरण C, प्रा यं वरणं D 17 गृहस्थस्य शुक्रपटम्] ABCE; ××××××× D
18 आसनेनासनम्] ABCE; ××नेनासनं D 18 °जिनम्] ACEF; °जिन B, °जित D 19 यज्ञोपवीतलक्षणं]
ABCE; यज्ञोपवातिल×× D

3.1a °बीजं] ABCE; °बीयं D सहस्रम्] ABCE; ××× D 3.1c इन्दुबिन्दुलयान्तं] ABF (unmetr.);
इन्दुबिन्दुलयान्तं C (unmetr.), ××××××× D, इन्दुबिन्दुलायान्तं E (unmetr.) 3.1d कूटं] CDEF;
कूतान् AB • पापं] ABCE; ×× D 3.2cd जलस्नानमाश्रयनमामूर्ध्वपर्यन्तं भजेत्] ABCE; जल××××
××××××××× D, जलस्नानमाश्रयनमामूर्ध्वपर्यन्तं भजेत् F 4.1a स्थूलं चैवातिसूक्ष्मं च] ABCF; ×
××××××× च D, स्थूलं चैवात्र सूक्ष्मं च E 4.1b °नुत्तमम्] ABCDE^{PCF}; °त्तमम् E त्रिगुणं त्रिगुणी°]
ACDEF; त्रिगुणं त्रिगुणी° B 4.2b कारयेत्तिसरं पुनः] ABCE; कारये××××× D 4.2a एष स्थानद्वयं
कृत्वा] ABCF; ××××××× कृत्वा D, एतत् स्थानद्वयं कृत्वा E 4.2b ग्रन्थये°] ABCF; ग्रन्थये° D,
ग्रन्थये° E 4.3a धौतं] ACDEF; धौत B • शुभं सूत्र°] ABDEF; शुभं सूत्र° C 4.3c यस्य विधृतमात्रेण]
ABCE; यस्य वि××××× D 4.3d पुमान् ब्रह्मसमो भवेत्] ABCE^{PC}; ×××××××वेत् D, पुमान्
ब्रह्मसमो भवेत् F^{ac}

त्रिगुणं त्रिगुणीकृत्य वेणीं कृत्वा प्रयत्नतः ।
तेनैव च शतार्धाभिरुत्तरीया त्वघक्षया ॥ ४।४॥

1 इति सोत्तरीययज्ञोपवीतलक्षणम् ॥

[पञ्च प्रणवाः]

भो साधकेन्द्राः शृणुतैकवाच्यं
सर्वान्वयोक्तं फलसिद्धिहेतोः ।
तावन्न सिद्धिं प्रलभन्ति सन्तो
यावन्न मन्त्राः प्रणवादिशेषाः ॥ ५।१॥
पूर्वं या सूचिता शक्तिः कुजाख्या क्रूरसंयुता ।
आ इत्याधारभूता सा प्रसूतिस्थितिसंहते ॥ ५।२॥
अम्बिका भुजगारूढा गुह्यशक्त्या त्रिमण्डलैः ।
माया देवी पुष्टिकरी वारिभूता तु सा स्मृता ॥ ५।३॥
नागस्था कुसुमा देवी गुह्ययाथ त्रिमण्डलैः ।
श्रीकरी तेजभूता तु तृतीया शक्ति रौद्रिणी ॥ ५।४॥
दीपिनी शिखि पराम्बा झटेन्द्र बिन्दुविश्व [आ?] हा ।
विलोमेनोद्धृता देवी खेचरत्वप्रदायिका ॥ ५।५॥
अनुग्रहार्चितं हंसं प्राणिना हृदिसंस्थितं ? ।
उद्धृतमाकाशभूतं सुधानिर्वाणदायकं ॥ ५।६॥

5.3ab cf. KMT 17.105cd: परमात्मा सकारो ऽयं ह प्राणे शक्तिरम्बिका • KMT 17.95: थ शिरो ग्रसनी देवी
थ नेत्रे प्रियदर्शना । ई गुह्यशक्ति नादस्था नासायां नेत्रमध्यतः 5.4a KMT 24.23ab: श गुह्यं कुसुमाख्या च
महाकाली नितम्बगा

4.4a त्रिगुणं त्रिगुणी°] ABDEF ; त्रिगुणी° C^{ac} , *** त्रिगुणी° C^{pc} 4.4b वेणी°] AF ; त्रिगुणी B , वेणी DE
4.4d °त्तरीया त्वघक्षया] ABCF ; °त्तरी××××× D , °त्तरीयञ्च*क्षया E 5.1c प्रलभन्ति] corr. ; प्रलभन्ति
B 5.2a इत्य्] corr. ; इत्य् B